

Stanislav Buchta

Vývojové trendy vidieckych a mestských oblastí Slovenska

Development trends in rural and urban areas in Slovakia

Abstract *The contribution deals with comparison of rural and urban areas in Slovakia according to the OECD methodology. Pursuant to the mentioned defining it classifies rural and urban regions according to selected social and economic characteristics. It draws attention to the higher educational potential in urban regions compared to country side and to space asymmetry in population dividing according to the reached education level. The high intensity of residential migration concerning population living in smaller rural communities is not sufficiently compensated by natural rise in population. The low employment in rural areas results from the deficient economic infrastructure and low business density in rural areas and partly also from migratory rigidity of rural population. In general terms, an employee working in rural area receives approximately two thirds of the average wage of an employee working in urban area. The contribution also identifies a lag of rural regions in terms of business structures density, but on the other side it calls attention to high potential of the business development in rural regions.*

Key words *rural areas defining – regional development – rural development – education and age structure – migration – employment – unemployment – wage disparities – business structure*

Abstrakt Článok sa zaoberá komparáciou vidieckych a mestských oblastí na Slovensku podľa metodiky klasifikácie OECD. Na základe uvedeného vymedzenia charakterizuje vidiecke a urbánne regióny podľa vybraných sociálno-ekonomických charakteristík. Upozorňuje na koncentráciu vzdelanostného potenciálu v mestských regiónoch oproti vidieku a na priestorovú asymetriu v rozdelení obyvateľstva podľa dosiahnutého stupňa vzdelania. Vysoká intenzita sídelnej migrácie obyvateľov menších vidieckych obcí nie je dostatočne vyrovnávaná prirodzeným prírastkom obyvateľov, čím sa narušuje prirodzená reprodukcia vidieckej populácie. Nízky podiel zamestnanosti vo vidieckych oblastiach vyplýva zo stále nedostatočnej ekonomickej infraštruktúry a nízkej podnikateľskej hustoty vo vidieckych oblastiach a čiastočne i z migračnej rigidity vidieckeho obyvateľstva. Zamestnanci na vidieku v priemere dosahujú približne dve tretiny priemernej mzdy zamestnanca v mestských oblastiach. Identifikuje zaostávanie vidieckych regiónov v hustote podnikateľských štruktúr, ale na druhej strane upozorňuje na značný rozvojový potenciál podnikania vo vidieckych regiónoch.

Kľúčové slová vymedzenie vidieckych oblastí - regionálny rozvoj - rozvoj vidieka - vzdelanostná a veková štruktúra – migrácia – zamestnanosť – nezamestnanosť - mzdové disparity - podnikateľská štruktúra

Vidiecke regióny podľa metodiky klasifikácie regiónov OECD zaberajú takmer celé územie Slovenska s výnimkou Bratislavského kraja, ktorý je považovaný za prevažne mestský región. Podľa „Rural Development in the European Union – report 2009“ vypracovaný DG Agri i národných analýz (Aktualizácia výpočtu vidieckeho územia SR na obecnej a regionálnej úrovni, VUEPP, 2011) vyplýva, že vidiecke regióny pokrývajú prevažnú časť rozlohy EÚ, pričom v SR je rozloha vidieckych regiónov až 95,8 % z rozlohy územia. V EÚ žije viac než polovica obyvateľstva vo vidieckych regiónoch, v SR 88,5 % obyvateľov žije na vidieku. Politika EÚ sa významne orientuje na problematiku rozvoja vidieckych regiónov. Je založená na programovaní, t.j. na zostavovaní viacročných rozvojových dokumentov, ktoré sú vzájomne prepojené v záujme zabezpečenia kontinuity rozvoja vidieckych regiónov v rámci celej EÚ.

Metodický postup

Článok vychádza z širokých štatistických údajov vo vývojových radách, ktoré sa agregovali do uvedených regiónov podľa metodiky klasifikácie regiónov OECD. Okrem týchto štatistických agregácií sa v stati vychádzalo z analýzy príslušnej vedeckej a odbornej literatúry, ktorá sa dotýkala analyzovanej problematiky. Primárnym zdrojom dát sa stali štatistiky Eurostatu, ŠÚ SR, Infostatu, MPSVR SR, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, údaje z rezortných štatistík a poľnohospodárskeho cenzu. Týmto spôsobom sa získali relevantné údaje a dáta z širokospektrálneho pohľadu s osobitným zameraním na vidiecke regióny.

Práca bola založená aj na kvalitatívnej analýze vecne príslušných dokumentov a dát. Boli použité nasledujúce metódy:

- sekundárna analýza dostupných domácich i zahraničných materiálov – vládne programové dokumenty, štúdie, výskumné správy, dokumenty Európskej komisie a pod.,
- štatistické analýzy dát,
- syntéza zovšeobecnených poznatkov.

Vlastná práca

Vymedzenie vidieckych oblastí podľa OECD (Aktualizácia výpočtu vidieckeho územia SR na obecnej a regionálnej úrovni)

Definovanie vidieckosti OECD (OECD, február 2010) zahŕňa tri hlavné kroky:

- klasifikácia lokálnych vidieckych jednotiek,
- klasifikácia regionálnych vidieckych jednotiek,
- reklasifikácia regiónov na základe prítomnosti veľkých mestských centier.

1. Na lokálnej úrovni LAU 2 je za vidiecku považovaná obec s hustotou osídlenia menšou ako 150 obyvateľov na km².
2. Na regionálnej úrovni sa rozlišujú podľa stupňa vidieckosti 3 typy regiónov:
 - „Prevažne mestské regióny“ (Predominantly urban) – v týchto regiónoch žije menej ako 15 % obyvateľstva v lokálnych vidieckych jednotkách.
 - „Prevažne vidiecke regióny“ (Predominantly rural) – v týchto typoch regiónov viac ako 50 % obyvateľstva regiónu žije v lokálnych vidieckych jednotkách.
 - „Prechodné regióny“ (Intermediate) – v lokálnych vidieckych jednotkách žije 15 až 50 % obyvateľstva regiónu.
3. Región klasifikovaný v prvých dvoch krokoch ako „prevažne vidiecky“ je reklasifikovaný ako „prechodný“, ak obsahuje mestské centrum s viac ako 200 000 obyvateľmi predstavujúcich najmenej 25 % obyvateľov regiónu.
 - Región klasifikovaný v prvých dvoch krokoch ako „prechodný“ je reklasifikovaný ako „prevažne mestský“, ak obsahuje mestské centrum s viac ako 500 000 obyvateľmi predstavujúcich najmenej 25 % obyvateľov regiónu.

Nová typológia Európskej únie (EUROSTAT, november 2010) „prevažne vidieckych“, „prechodných“ a „prevažne mestských“ regiónov je založená na zmene predtým používanej metodiky OECD. Cieľom tejto novej typológie je poskytnúť konzistentný základ pre opis týchto troch odlišných typov regiónov pri všetkých prenosoch informácií z Európskej Komisie, správach a publikáciách, vrátane štatistických analýz Eurostatu.

Vymedzenie vidieckych oblastí v SR

Pre vymedzenie vidieckeho obyvateľstva bola použitá hustota obyvateľstva nižšia ako 150 obyvateľov na km². Základom pre sledovanie boli jednotlivé obce SR. V roku 2010 bolo v SR spolu 2 891 obcí, z toho vidieckych 2 535. Priemerná hustota osídlenia v SR je 111 obyvateľov na 1 km². Rozloha vidieckej oblasti je 46 977 km², t.j. 95,8 % z celkovej rozlohy štátu.

Rozdelenie vidieckych regiónov na úrovni NUTS III

Na úrovni NUTS III (kraje) má SR dva regióny s viac ako 50 % podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach – Nitriansky, Banskobystrický kraj a Prešovský. Mestský región s menej ako 15 % obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach na úrovni NUTS III je Bratislavský kraj.

Vidieckosť územia na úrovni NUTS III Rural area at the NUTS III level

Tab. 1

Názov kraja SR ¹	Typ regiónu v SR ²	% podiel obyv. regiónu zo SR ³	% podiel rozlohy regiónu zo SR ⁴
Bratislavský	1	11,4	4,2
Trnavský	3	10,4	8,4
Trenčiansky	2	11,1	9,2
Nitriansky	3	13,0	12,9
Žilinský	2	12,9	13,9
Banskobystrický	3	12,0	19,3
Prešovský	3	14,9	18,3
Košický	2	14,4	13,8
SR spolu ⁵		100,0	100,0

Prameň: Eurostat; ŠÚ SR, prepočty autor⁶

Legenda:⁷

1 = predominantly urban regions (prevažne mestské regióny)

2 = intermediate regions (prechodné regióny)

3 = predominantly rural regions (prevažne vidiecke regióny)

1/ Description of a region in the SR, 2/ region type in the SR, 3/ % share of inhabitants living in the region, SR=100 %, 4/ % share of the region area, SR=100 %, 5/ Slovak Republic in total, 6/ Source: Eurostat, SO SR, author's calculations, 7/ legend

Pri vymedzení vidieckych regiónov na úrovni NUTS III je podiel vidieckeho obyvateľstva z celkového počtu obyvateľov Slovenska 88,6 %-ný. Podľa jednotlivých typov regiónov podiel na obyvateľstve SR a celkovej rozlohe SR znázorňuje Tab. 2.

Podiel vidieckeho obyvateľstva a vidieckeho územia SR podľa novej urbánno-rurálnej typológie Share of rural population and rural area according to the new urban-rural typology in the SR

Tab. 2

Typ regiónu v SR ¹	Rozdelenie podľa novej urbánno-rurálnej typológie v SR ²			
	Počet obyvateľov regiónu ³	% podiel obyvateľov SR ⁴	Rozloha v km ² ⁵	% podiel z rozlohy SR ⁶
„Predominantly urban regions“ – prevažne mestské regióny ⁷	618 441	11,4	2 060	4,2
„Intermediate regions“ – prechodné regióny ⁸	2 077 746	38,3	18 046	36,8
„Predominantly rural regions“ – prevažne vidiecke regióny ⁹	2 728 737	50,3	28 932	59,0
SR celkom ¹⁰	5 424 925	100,0	49 037	100,0

Prameň: Eurostat, JRC, EFGS, REGIO-GIS in EU, 2010, prepočty VÚEPP¹¹

1/ Region type in the SR, 2/ dividing according to the new urban-rural typology in the SR, 3/ number of inhabitants in the region, 4/ % share of SR inhabitants, 5/ area in km², 6/ % share on the SR area, 7/ predominantly urban regions, 8/ intermediate regions, 9/ predominantly rural regions, 10/ Slovak Republic in total, 11/ Source: Eurostat, JRC, EFGS, REGIO-GIS in EU, 2010, RIAFE calculations

Na Slovensku žilo v roku 2010 spolu 5,42 mil. obyvateľov v 2 891 obciach – základných územných jednotkách, z ktorých bolo 138 zo štatútom mesta. Vymedzenie vidieckych regiónov v Slovenskej republike vychádza z vyššie popísanej metodiky. Základom pre

vymedzenie vidieckych oblastí sú obce s hustotou obyvateľstva nižšou ako 150 obyvateľov na 1 km². Takýchto vidieckych obcí je spolu 2 535 (87,7 %).

Na úrovni NUTS III (Nová typológia EÚ) je podiel obyvateľstva podľa jednotlivých typov regiónov z celkového počtu obyvateľov SR nasledovný: 11,4 % v mestských, 50,3 % v prevažne vidieckych a 38,3 % v prechodných vidieckych regiónoch. S výnimkou Bratislavského kraja sú všetky vidiecke. Na území Slovenska dominuje vidiecke osídlenie, ktoré je pomerne rozdrobené a husté. Najvyšší podiel malých vidieckych obcí sa koncentruje do južnej časti stredného (Banskobystrický kraj) a severnej časti východného Slovenska (Prešovský kraj). Ide o infraštruktúrne poddimenzované oblasti, ktoré sú charakteristické i vysokým podielom etnických minorít.

Vzdelanostná štruktúra

Pre účely sledovania štruktúrnych zmien vidieckeho obyvateľstva¹ podľa úrovne vzdelania (v časovom horizonte sčítania obyvateľstva 2001 a 2011) podľa kritérií OECD sme z detailnejších údajov agregovali štyri (tri) základné kategórie (Tab. 3 a Tab. 4):

- Obyvateľstvo so základným vzdelaním
- Obyvateľstvo so stredným odborným a učňovským vzdelaním (bez maturity)
- Obyvateľstvo s úplným stredným všeobecným, odborným a učňovským (s maturitou) a vyšším odborným vzdelaním
- Všetky stupne VŠ vzdelania

¹ Vidiecke obyvateľstvo sme zlúčili zo dvoch kategórií a to predominantly rural (prevažne vidiecke regióny), v ktorých viac ako 50 % obyvateľstva regiónu žije v lokálnych vidieckych jednotkách a intermediate (prechodné), kde v lokálnych vidieckych jednotkách žije 15 až 50 % obyvateľstva regiónu (NUTS III).

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva podľa regionalizácie OECD za roky 2001 a 2011
The education structure of population according to the OECD regionalization in 2001 and 2011

Tab. 3

Typ regiónu ¹	Základné vzdelanie ²		Stredné odborné a učňovské (bez maturity) ³		Úplné stredné všeob. odborné a učňovské (s maturitou) a vyššie odborné vzdelanie ⁴		Všetky stupne VŠ vzdelania ⁵		Bez vzdelania (deti do 16 rokov + bez vzdelania) ⁶		Nezistené ⁷	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Predominantly urban (prevažne mestské) ⁸	15,2	9,6	19,2	17,1	29,8	32,0	17,0	26,2	16,2	13,7	2,6	1,5
Vidiecke spolu ⁹	21,8	15,7	24,0	23,8	25,1	29,3	6,7	12,3	20,9	15,9	1,5	3,0
SR spolu ¹⁰	21,1	15,0	23,5	23,1	25,6	29,6	7,9	13,8	20,4	15,7	1,6	2,8

Prameň: ŠÚ SR, Sčítanie obyvateľstva 2001, 2011 a vlastné výpočty¹¹

1/ Region type, 2/education reached in elementary schools, 3/ education reached in intermediate schools (special and vocational) without school leaving exam, 4/ education reached in intermediate schools (gymnasium, special and vocational) with school leaving exam and advanced special education, 5/ all levels of university education, 6/ without education (children up to 16 years + without education), 7/ unknown, 8/ predominantly urban, 9/ urban areas in total, 10/ Slovak Republic in total, 11/ Source: SO SR, Population Census 2001, 2011 and own calculations

Uvedenú kategorizáciu sme zúžili spojením prvých dvoch kategórií a to obyvateľstva so základným vzdelaním a so stredným odborným a učňovským vzdelaním (bez maturity).

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva podľa regionalizácie OECD za roky 2001 a 2011 (zlúčená)**The education structure of population according to the OECD regionalization in 2001 and 2011 (compound)****Tab. 4**

Typ regiónu ¹	Základné, stredné odborné a učňovské (bez maturity) ²		Úplné stredné všeobecné, odborné a učňovské (s maturitou) a vyššie odborné vzdelanie ³		Všetky stupne VŠ vzdelania ⁴		Bez vzdelania (deti do 16 rokov + bez vzdelania) ⁵		Nezistené ⁶	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Predominantly urban – prevažne mestské ⁷	34,3	26,7	29,8	32,0	17,0	26,2	16,2	13,7	2,6	1,5
Vidiecke spolu ⁸	45,8	39,5	25,1	29,3	6,7	12,3	20,9	15,9	1,5	3,0
SR spolu ⁹	44,6	38,1	25,6	29,6	7,9	13,8	20,4	15,7	1,6	2,8

Prameň: ŠÚ SR, Sčítanie obyvateľstva 2001, 2011 a vlastné výpočty¹⁰

1/ Region type, 2/ education reached in elementary schools and intermediate schools (special and vocational) without school leaving exam, 3/ education reached in intermediate schools (gymnasium, special and vocational) with school leaving exam and advanced special education, 4/ all levels of university education, 5/ without education (children up to 16 years + without education), 6/ unknown, 7/ predominantly urban, 8/ urban areas in total, 9/ Slovak Republic in total, 10/ Source: SO SR, Population Census 2001, 2011 and own calculations

Štruktúrne zmeny podľa úrovne vzdelania obyvateľstva sa v období medzi rokom 2001 a 2011 prejavili nasledovne:

- Pri všeobecnom poklese podielu obyvateľstva so základným vzdelaním je ich podiel na vidieku stále výrazne vyšší ako v mestských regiónoch (v roku 2011 bol na vidieku každý siedmy obyvateľ so základným vzdelaním, na rozdiel od mestských regiónov, kde to bol každý desiaty). Tempo poklesu podielu obyvateľstva so základným vzdelaním je na vidieku výrazne nižšie ako v mestských regiónoch. Obyvateľstvo so základným vzdelaním žije prevažne na vidieku.
- Podiel obyvateľstva so stredným odborným a učňovským vzdelaním sa všeobecne znižuje, tempo tohto poklesu je pritom na vidieku podstatne nižšie ako v mestských regiónoch. Na vidieku je takmer každý štvrtý obyvateľ vyučený, zatiaľ čo v mestských regiónoch je to každý šiesty. Pri zlúčení týchto dvoch vzdelanostných kategórií (t.j. základné, stredne odborné a učňovské) je na vidieku výrazne vyšší podiel týchto nižšie kvalifikovaných osôb.
- Podiel obyvateľstva so stredoškolským vzdelaním je na vidieku mierne nižší ako v mestských regiónoch. Tempo rastu stredoškolsky vzdelaného obyvateľstva bolo v uvedenom období na vidieku vyššie ako v mestských regiónoch.
- Základným a charakteristickým rozdielom medzi vidiekom a mestskými regiónmi vo vzdelanostnej štruktúre na Slovensku je výrazný rozdiel v rozložení vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva. Vo vidieckych regiónoch v roku 2011 trvale bývalo 12,3 % vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva, zatiaľ čo v mestských regiónoch to bolo až

26,2 %. Na vidieku bol v uvedenom roku každý ôsmy obyvateľ vysokoškolsky vzdelaný, v mestských regiónoch každý štvrtý. Na jedného vysokoškolsky vzdelaného obyvateľa v mestských regiónoch pripadlo v roku 2011 3,8 obyvateľov (v roku 2001 to činilo 5,9), zatiaľ čo vo vidieckych regiónoch to bolo 8,1 obyvateľov (v roku 2001 to bolo 14,9). Koncentrácia vzdelanostného potenciálu v mestských regiónoch oproti vidieku je stále vysoká a dochádza tak k priestorovej asymetrii v rozdelení obyvateľstva podľa dosiahnutého stupňa vzdelania, čo okrem iných faktorov, súvisí i s ekonomickou výkonnosťou týchto regiónov². Tento pohľad však nezohľadňuje u tejto skupiny obyvateľstva pracovnú migráciu medzi týmito regiónmi, pri zakomponovaní tejto migrácie by boli tieto ukazovatele ešte viac polarizované.

Vzdelanostná úroveň obyvateľstva a trvalý rast jeho kvalifikácie je jedným z predpokladov ekonomického rastu a inovačného rozvoja (Klas, A., 2004) a korešponduje zo zmenami na trhu práce ako je napríklad znevýhodnenie segmentu pracujúcich s najnižším stupňom vzdelania a selektívne posilnenie pozície pracovníkov s najvyššou úrovňou vzdelania (i keď pokles počtu pracujúcich sa v období dlhšej recesie už môže dotýkať aj kategórie vyššie vzdelaných). Podľa Morvaya, K. (2012) „zo súboru sledovaných ekonomík sa v SR najviac zrýchlila substitúcia nižšie vzdelaných pracujúcich vyššie vzdelanými. Recesia posilnila pozíciu pracovníkov s najvyššou úrovňou vzdelania a vzdelanie sa tak stalo najúčinnnejším protikrízovým opatrením“. Rozdiely vo vzdelanostnej úrovni sa zákonite premietajú do zamestnanosti a tým i do životnej úrovne obyvateľstva.

Migrácia (vnútorná)

V prípade termínu migrácia musíme rozlišovať vnútornú migráciu (sťahovanie bez prekročenia hraníc štátu) a vonkajšiu migráciu (sťahovanie s prekročením hraníc štátu). Vnútorná migrácia vytvára regionálnu diferenciáciu. Vnútorná migrácia je prevažne založená na výmene „zručností“, najmä medzi tými regiónmi, v ktorých ekonomické faktory sú podstatnou hybnou silou migrácie (Jurčová, D., 2010). Migračné saldo sa vyjadruje ako rozdiel medzi počtom prisťahovaných a vystťahovaných. Kladné migračné saldo sa označuje ako migračný prírastok alebo migračný zisk, záporné migračné saldo ako migračný úbytok.

Na vnútornú migráciu mala vplyv intenzita suburbanizácia, zvyšovanie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva spojená so snahou uplatniť sa na trhu práce a reštrukturalizácia ekonomiky Slovenska spojená s priestorovou asymetriou ekonomickej infraštruktúry. Suburbanizácia sa prejavuje opúšťaním miest strednou vrstvou a solventnejšími skupinami obyvateľstva a postupne sa do týchto priestorov premiestňujú z miest i kvalitnejšie druhy občianskeho vybavenia a služieb. Týka sa to predovšetkým obcí v zázemí väčších miest. Dynamizuje sa tak rozvoj prímestských vidieckych sídiel. Najvýraznejšie sa tieto zmeny

² Analogicky najvyššie zastúpenie zamestnancov vo výskumu a vývoji vykazoval Predominantly urban región, kde v roku 2010 pracovalo až 53,1 % z celkového počtu zamestnancov výskumu a vývoja v SR. (Správa o stave výskumu a vývoja v Slovenskej republike a jeho porovnanie so zahraničím za roky 2006-2010, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2012)

prejavili vo vzťahoch dvoch najväčších miest (Bratislavy a Košíc, resp. mestských aglomerácií západného Slovenska, atď.) a ich zázemia, kde sú migračné úbytky miest smerované hlavne do ich zázemia.

Najvyšší prírastok sťahovaním za sledované roky bol v okrese Senec, Pezinok, Malacky, Dunajská Streda, Sabinov a Košice-okolie. Naopak, vysoké relatívne úbytky majú najmä tradičné emigračné okresy severovýchodného Slovenska (napr. Medzilaborce, Gelnica, atď.).

Na Slovensku je badateľná zvýšená vonkajšia migračná aktivita³ najmä mladej generácie na vidieku. Táto migrácia je sprevádzaná prvkami selektívnosti, pretože odchádza prevažne mladá generácia s vyššími kvalitatívnymi charakteristikami. Migrácia z vidieka do miest znamenala v minulosti zároveň sociálnu mobilitu, migrujúci menili nielen miesto svojho bývania, ale spravidla aj svoj profesionálny a sociálny status a príslušnosť k hospodárskemu odvetviu. Vysoká intenzita sídelnej migrácie obyvateľov menších vidieckych obcí nie je dostatočne vyrovnaná prirodzeným prírastkom obyvateľov, čím sa narušuje prirodzená reprodukcia vidieckej populácie. Nezanedbateľné dôsledky má aj kultúrno-sociálny aspekt tohto procesu tým, že sa prerušuje historická kontinuita vývoja sídiel, odumierajú určité sídelné zvyklosti a tradície, podmieňuje to generačnú diskontinuitu vývoja sídla, strácajú sa sídelné špecifiká a jedinečnosť, čo v konečnom dôsledku znamená, že sa prerušuje spolupatričnosť a zainteresovanosť na dianí v pôvodnom sídle a stráca sa sociálna energia pri začleňovaní sa v novom sídle. Migračné saldo naznačuje vyludňovanie regiónov stredného a východného Slovenska a migračné zisky západného Slovenska.

Vývoj migrácie (absolútne počty) za roky 2005-2011 Development of migration (absolute data) in 2005-2011

Tab. 5

Územie ¹	Migračné saldo ²						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Slovenská republika ³	3 403	3 854	6 793	7 060	4 367	3 383	2 966
Predominantly urban – prevažne mestské ⁴	2 615	2 986	3 543	4 680	4 444	4 370	4 537
Vidiecke spolu ⁵	788	868	3250	2380	-77	-987	-1571

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁶

1/ Area, 2/ migratory balance, 3/ Slovak Republic, 4/ predominantly urban, 5/ urban areas in total, 6/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Od roku 2009 do roku 2011 dochádza na vidieku k zápornému migračnému saldu. Migračne ziskové boli v podstate len Trnavský, Nitriansky a čiastočne Trenčiansky a Žilinský kraj. Migračný prírastok vo vidieckych oblastiach za roky 2005-2011 však činil približne

³ Získanie spoľahlivých údajov migrácii za prácou do zahraničia je značne komplikované. Mnohí občania SR si vybavujú prácu v zahraničí individuálne a v SR nie sú nikde evidovaní. Povinnosť oznámiť v ohlasovni pobytu odchod do zahraničia bez zmeny trvalého pobytu si občania SR neplnia (napr. v prípade krátkodobých pracovných migrácií nad 90 dní). Údaje o migrácii za prácou a o trvalej emigrácii do zahraničia sú teda podhodnotené. Migrácia z krajín strednej a východnej Európy má špecifický historický a sociálny kontext a demografiu ju zvyknú nazývať aj „nekompletnou migráciou“ (Jurčová, D., 2010). Väčšina týchto pohybov nielenže uniká registrácii, ale tiež ich podstatná časť nezodpovedá definícii migrácie.

jednu sedminu (cca 14,6 %) celkového prírastku v SR. Tento mierny migračný prírastok bol spôsobený predovšetkým suburbanizačnými pohybmi obyvateľov. Vysoké migračné úbytky majú najmä tradičné emigračné okresy južnej časti stredného Slovenska a severovýchodného Slovenska. Podľa Gajdoša, P. (2010) vo vidieckom prostredí dochádza ku značnej diferenciacii sídelného typu. Na jednej strane sú suburbanizované obce a obce s dobrými rozvojovými potenciálmi, na druhej strane väčšina vidieckych obcí (najmä menších), kde dochádza ku kumulácii problémových rozvojových potenciálov a dispozícií ako i negatívnych dopadov transformácie. Na vidieku dochádza k rastu diferenciacie medzi rôzne veľkými obcami, kde najmä menšie obce sa dostávajú do zložitej situácie, ale výrazný je tu aj faktor ich regionálnej lokalizácie (najmä v marginálnych regiónoch). Celkovo dochádza k prehĺbovaniu rozdielu medzi urbánnym a rurálnym prostredím vo väčšine oblastí, najmä pokiaľ ide o kvality ľudského potenciálu, ale i jeho životné a sídelné podmienky“.

Životné podmienky v infraštruktúralne zaostalých vidieckych oblastiach sú z hľadiska zamestnateľnosti stále značne obtiažne (služby sa koncentrujú do miest, resp. ich kvalita je nižšia ako v mestách), vidiek sa tak stáva pre ekonomicky aktívne obyvateľstvo priestorom iba na bývanie, s nutnosťou dochádzky do zamestnania a z hľadiska konzumácie služieb nie je priestorom porovnateľným s mestom. Spoločenské požiadavky na funkcie jednotlivých kategórií sídiel sa postupne menia v súlade s možnými zmenami v rozmiestňovaní a koncentrácii ekonomickej a technickej infraštruktúry, s budúcimi koridormi urbanizačných priestorov, dopravnej a ostatnej infraštruktúry a nakoniec i s kvalitatívnymi premenami v životnom štýle občanov.

V odľahlých vidieckych oblastiach a v najmenších vidieckych sídlach dochádza ku koncentrácii „neviditeľnej“ sociálnej exklúzie, ktorá je typická pre vidiek a riziku reprodukcie tejto exklúzie, ide o tzv. mäkké formy vylúčenia – nízka občianska vybavenosť, nedostatočná dostupnosť zdravotníckej starostlivosti, nízka technická infraštruktúra, atď. Udržateľnosť hospodárskeho života vo vidieckych oblastiach je ale do značnej miery ovplyvňovaná prítomnosťou poľnohospodárstva a jeho ekonomickou výkonnosťou. V poľnohospodársky najproduktívnejších regiónoch poľnohospodárska aktivita vytvára nezanedbateľný podiel zamestnanosti a vidieckej ekonomiky. V iných, najmä silne industrializovaných oblastiach predstavuje poľnohospodárstvo komplementárny prvok vo využití disponibilných produkčných zdrojov a jej hlavné spoločenské prínosy spočívajú v udržiavaní prírodných zdrojov a prostredia pre sídelné, rekreačné a výrobné funkcie územia. Poľnohospodárstvo pomáha zabezpečovať udržanie osídlenia aj v odľahlých oblastiach mimo urbanizačných centier a poskytuje zamestnanie ľuďom, ktorí majú z objektívnych dôvodov zníženú priestorovú mobilitu.

Veková štruktúra**Vývoj vekových skupín obyvateľstva mestských a vidieckych regiónov za roky 2001 až 2011*****The age groups development of population in urban and rural regions in 2001-2011*****Tab. 6**

Roky ¹		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Predominantly urban – prevažne mestské ²	Predproduktívny vek - EÚ (0-14) ⁴	15,1	14,5	13,9	13,5	13,2	13,0	12,9	12,9	13,1	13,4	13,9
	Produktívny vek - EÚ (15-64) ⁵	72,9	73,5	74,0	74,4	74,5	74,7	74,6	74,5	74,1	73,7	72,1
	Poproduktívny vek - EÚ (65-100+) ⁶	12,0	12,0	12,1	12,1	12,2	12,4	12,5	12,6	12,8	12,9	13,9
Vidiecke regióny spolu ³	Predproduktívny vek - EÚ (0-14) ⁶	19,2	18,6	18,0	17,5	17,0	16,5	16,1	15,8	15,6	15,5	15,6
	Produktívny vek - EÚ (15-64) ⁷	69,5	70,0	70,5	70,9	71,3	71,7	72,0	72,2	72,2	72,2	71,8
	Poproduktívny vek - EÚ (65-100+) ⁶	11,3	11,4	11,5	11,6	11,7	11,8	11,9	12,0	12,2	12,3	12,6

Prameň: ŠÚ SR, výpočty VÚEPP⁷

1/ Years, 2/ predominantly urban, 3/ rural regions in total, 4/ before productive age - EU (0-14), 5/ productive age - EU (15-64), 6/ after productive age - EU (65-100+), 7/ Source: SO SR, RIAFE calculations

- Na základe reprodukcie a ekonomickej aktivity sa vymedzujú tieto vekové skupiny: predreprodukčná (detská) 0-14 rokov, reprodukčná 15-64 rokov a 65 a viac rokov poproduktívna. Zatiaľ, čo v poproduktívnej zložke jednoznačne prevládajú ženy, čo je zvýšenou mužskou úmrtnosťou ako aj celkovým starnutím populácie, v reprodukčnom veku zaznamenávajú prevahu muži. Podiel predreprodukčnej zložky neustále klesá, pričom tempo poklesu sa zintenzívnilo najmä v 90. rokoch. Zatiaľ, čo v roku 1970 tvorila veková kategória obyvateľstva do 14 rokov 27,2 %, v roku 2001 18,9 %, v roku 2011 už iba 15,3 %. Tento evidentný pokles zastúpenia detskej zložky potvrdzuje prebiehajúci proces starnutia populácie. Ďalšie dve vekové skupiny obyvateľstva zaznamenali (reprodukčná a poreprodukčná) mierne zvýšenie, resp. istú stabilitu podielu. Podiel týchto troch skupín je podmienený natalitou. Vo vidieckych oblastiach je podiel detskej zložky vyšší ako v celkovej populácii, v zvyšných vekových skupinách je podiel relatívne podobný ako v celkovej populácii. Všeobecne platí, že proces starnutia zasiahol všetky vekové kategórie, zastúpenie osôb starších ako 65 rokov (seniorov) sa v populácii SR mení len pozvoľne. V produktívnej vekovej skupine zatiaľ významné zmeny neprebiehajú.
- Podiel detskej (predreprodukčnej) zložky obyvateľstva je na vidieku vyšší ako v mestských regiónoch, ale tempo poklesu je tu naopak vyššie ako v mestských regiónoch. Za sledované obdobie (2001–2011) sa vo vidieckych regiónoch znížilo zastúpenie predproduktívneho obyvateľstva (z 19,2 % na 15,6 %), čo je spojené predovšetkým s výraznou redukciou prirodzených prírastkov, na rozdiel od mestských regiónov, bolo toto tempo poklesu podstatne nižšie. V období 2001-2011 bol podiel obyvateľstva

v produktívnom veku vo vidieckych regiónoch nižší ako v mestských. Dlhodobejšie sa na vidieku zvyšuje i podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku, ale dynamika rastu seniorskej zložky obyvateľstva je tu nižšia. V mestských regiónoch je vyšší podiel poproduktívneho obyvateľstva a tempo rastu tejto skupiny obyvateľstva je tu vyššie ako na vidieku. Vidiek má oproti mestským regiónom vyšší podiel detskej zložky a nižší podiely obyvateľstva v produktívnom a poproduktívnom veku.

- Vplyvom znižovania podielu detskej zložky a rastom podielu osôb v poproduktívnom veku sa vo vidieckych regiónoch zhoršuje veková štruktúra obyvateľstva. Tento proces je však výrazne vnútroregionálne a sídelne diferencovaný.

Zamestnanosť

Podiel zamestnanosti v primárnom a sekundárnom sektore klesá a rastie podiel zamestnanosti v terciálnom sektore (Tab. 7). Počet osôb v SR zamestnaných v sekundárnom sektore sa znižuje v relatívnom vyjadrení, na rozdiel od terciárneho sektora, kde sa tento počet naopak absolútne i relatívne zvyšuje. Vo vidieckych oblastiach je tempo znižovania v sekundárnom sektore vyššie ako v SR spolu a zvyšovanie zamestnanosti v terciárnom sektore je naopak vyššie ako v SR spolu. Celkovo však platí, že tempo poklesu zamestnanosti v II. a III. sektore vo vidieckych oblastiach je vyššie ako v rámci celej SR. To potvrdzuje skutočnosť, že všeobecne znižovanie zamestnanosti vo vidieckych oblastiach prebieha rýchlejšim tempom ako v urbanizovaných oblastiach.

Podiel poklesu zamestnanosti v primárnom aj sekundárnom sektore v SR spolu a vo vidieckych oblastiach je veľmi podobný, vývoj zamestnanosti v terciárnom sektore naznačuje dynamickejší nárast zamestnanosti vidieckych oblastí oproti vývoji v NH. Zamestnanosť v terciárnom sektore má na vidieku značný rastový potenciál.⁴

⁴ Keller, J. však upozorňuje, že proces terciarizácie ekonomiky (vznik ekonomiky služieb) vykazuje celý rad nepredvídateľných zvláštností. Oblasť služieb sa ukázala vnútorne diferencovanejšia (napr. v rovine kvalifikácie, príjmov, rizika nezamestnanosti, apod.) ako býval klasický priemysel. Zatiaľ, čo v službách ako celku je tempo rastu produktivity práce výrazne nižšie ako v priemysle, tak rozdiely v príjmoch sú tu výrazne vyššie.

Vývoj zamestnanosti v SR spolu a podľa sektorov**Development of employment in total and according to sectors in the SR****Tab. 7**

Sektor ¹	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Primárny sektor (abs.) ²	122,6	120,1	109,8	102,8	98,7	98,1	96,5	81,5	72,6	72,5
Primárny sektor (%) ³	5,7	5,5	5,0	4,6	4,2	4,1	3,9	3,5	3,1	3,1
Sekund. sektor (abs.) ⁴	829,6	839,9	853,9	872,9	908,8	946,8	971,8	870,6	868,9	883,9
Sekundárny sektor (%) ⁵	38,6	38,7	38,8	38,7	39,0	39,5	39,4	37,4	37,1	37,6
Terciálny sektor (abs.) ⁶	1198,4	1207,8	1236,1	1279	1324	1352,9	1397,7	1377,3	1397,4	1394,5
Terciálny sektor (%) ⁷	55,7	55,6	56,2	56,7	56,8	56,4	56,7	59,1	59,7	59,3
Počet pracujúcich v sekundárnom a terc. sektore (v tis. osôb) ⁸	2028,0	2050,5	2090,0	2151,9	2232,8	2299,7	2369,5	2247,9	2266,3	2278,4
Počet pracujúcich v hospodárstve SR spolu (v tis. osôb) ⁹	2150,6	2170,6	2199,8	2254,7	2331,5	2397,8	2466	2329,4	2339	2350,9

Prameň: Výberové zisťovanie pracovných síl za 4. štvrťrok, ŠÚ SR (roky 2002-2011)¹⁰

1/ Sector, 2/ primary sector (abs.) 3/ primary sector (%), 4/ secondary sector (abs.), 5/ secondary sector (%), 6/ tertiary sector (abs.), 7/ tertiary sector (%), 8/ number of employees in secondary and tertiary sector (in thousand persons), 9/ number of employees in SR national economy in total, (in thousand persons), 10/ Source: Selected Finding of Labour Force per IV. term, SO SR (2002-2011)

Vývoj podielu pracujúcich z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku**Development of the wage-earners share on the total number of population in productive age****Tab. 8**

Územie ¹	Pracujúci/Produktívny vek - EÚ (15-64) ²											
	Rok ³											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Slovenská republika ⁴	50,3	50,4	50,1	50,7	50,5	51,3	53,0	54,0	55,5	53,9	53,7	55,2
Mestské regióny ⁵	71,5	70,4	68,3	69,3	67,6	69,5	69,9	70,9	72,4	71,8	73,6	72,3
Vidiecke regióny ⁶	47,8	48,1	48,0	48,5	48,5	49,2	51,0	52,0	53,5	51,8	51,4	53,2

Prameň: ŠÚ SR, výpočty VÚEPP⁷

1/ Area, 2/ wage-earner / productive age - EU (15-64), 3/ year, 4/ Slovak Republic, 5/ urban regions, 6/ rural regions, 7/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Podiel pracujúcich z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku príslušného regiónu (15-64 rokov) je vo vidieckych regiónoch podstatne nižší ako v mestských regiónoch. Zatiaľ, čo v mestských regiónoch sa tento podiel s miernymi odchýlkami udržiava približne na rovnakej úrovni, podiel pracujúcich na vidieku mierne rastie. Nízky podiel zamestnanosti vo vidieckych oblastiach vyplýva zo stále nedostatočnej ekonomickej infraštruktúry a nízkej podnikateľskej hustoty vo vidieckych oblastiach a čiastočne svedčí i o migračnej rigidite vidieckeho obyvateľstva. Rozdiely v podiele pracujúcich na vidieku a v mestských regiónoch sú však stále veľmi vysoké. Doterajšie odvetvové politiky a ich nedostatočná koordinácia prispievajú k oslabovaniu konkurencieschopnosti vidieckych regiónov a tým zvyšujú

i náročnosť revitalizačných aktivít. Zosúladovanie niektorých rezortných politík by sa malo orientovať na trh práce najmä v oblastiach, ktoré súvisia s ochranou životného prostredia a kultúrneho dedičstva, obnovou krajiny, rozvojom verejnej infraštruktúry, informatizáciou, rozvojom cestovného ruchu, atď. Realizácia podpory zamestnanosti v týchto oblastiach tak bude nevyhnutne vyžadovať užšiu medzirezortnú a medzisektorovú spoluprácu.

Nezamestnanosť

Priemerná miera nezamestnanosti v SR podľa údajov z Výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) v roku 2011 dosiahla úroveň 13,5 % (13,5 % muži a 13,6 % ženy). Celkovú situáciu v nezamestnanosti zhoršuje skutočnosť, že úrovňou miery dlhodobej nezamestnanosti sa Slovenská republika v rámci štátov EÚ-27 zaraďuje medzi štáty s dlhodobo najvyššou mierou. Zníženie dlhodobej nezamestnanosti na do roka 2020 patrí medzi strategické ciele v rámci Stratégie Európa 2020. Dlhodobá nezamestnanosť vo vidieckych oblastiach je dlhodobo vyššia ako je priemer v SR.

Z hľadiska nezamestnanosti existujú v SR značné regionálne rozdiely. Regióny s vysokou mierou nezamestnanosti sú sústredené najmä na východnom, južnom a strednom Slovensku. Naopak, najnižšou nezamestnanosťou sa vyznačuje západné Slovensko, najmä bratislavské okresy. Vo vidieckych regiónoch je situácia výrazne horšia ako v mestských. Miera nezamestnanosti vo vidieckych regiónoch je niekoľkonásobne vyššia ako nezamestnanosť v mestských regiónoch (Tab. 9) a je dlhodobo vyššia ako priemer za SR. Hlavnými faktormi zvyšovania regionálnej polarizácie vidieckych regiónov boli štrukturálne ťažkosti veľkých, dominantných zamestnávateľských subjektov v regióne, infraštruktúrna zaostalosť a slabá integrácia do trhu práce hendikepovaných sociálnych skupín a etnických minorít, ktoré sú väčšinou najviac zastúpené na vidieku.

Vývoj miery nezamestnanosti podľa VZPS (%)

Development of unemployment rate according to the Selected Finding of Labour Force (%)

Tab. 9

	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Slovenská republika ¹	18,7	17,4	16,2	13,3	11,0	9,6	12,1	14,4	13,5
Mestské regióny ²	8,2	7,3	5,2	4,3	4,2	3,6	4,7	6,1	5,8
Vidiecke regióny ³	20,3	19,3	17,7	14,6	12,0	10,5	13,2	15,6	14,7

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁴

1/ Slovak Republic, 2/ urban regions, 3/ rural regions, 4/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Miera nezamestnanosti osôb vo veku 15-24 rokov činila v roku 2011 33,2 %. Slovensko malo v roku 2011 tretiu najvyššiu mieru nezamestnanosť mladých ľudí vo veku 15-24 rokov (v %) v EÚ-27. Pokiaľ sa mladý absolvent v krátkom čase nedostane do pracovného pomeru, resp. nezíska pracovné skúsenosti jeho šanca na zaradenie sa do pracovného procesu výrazne klesá. Podľa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR sa ukázalo, že aj pri dostatočnej kvalifikácii, ak ostáva absolvent mimo trhu práce viac ako 12 mesiacov, tak nemá bez pomoci štátu šancu vrátiť sa späť na trh práce (Správa o sociálnej situácii obyvateľstva za rok 2011).

Úroveň miezd

Súčasný trh práce je charakteristický nielen nedostatkom platenej práce, ale i koncentráciou nezamestnanosti do určitých sociálnych kategórií. V tejto situácii je celkom logické, že tlak na zvyšovanie ceny práce je nižší a prioritou sa stáva skôr tvorba nových pracovných miest s nízkymi mzdovými nákladmi. Mzdy tvoria rozhodujúcu zložku nákladov práce (a tým i celkových nákladov výrobkov a služieb). Pritom mzdová úroveň musí byť zladená s vývojom produktivity práce.

Dynamika rastu priemerných miezd na vidieku je nižšia ako v celom národnom hospodárstve a výrazne nižšia ako v mestských oblastiach. V roku 2001 predstavovala priemerná mzda zamestnanca na vidieku 65,6 % priemernej mzdy zamestnanca v mestských regiónoch. V roku 2011 bol tento pomer 66 %, tzn. že sa príliš nezmenil. Zamestnanci na vidieku tak v priemere dosahujú približne dve tretiny priemernej mzdy zamestnanca v mestských oblastiach. Rozdiely v priemerných mzdách medzi „vidieckymi a mestskými zamestnancami“ (mzdová disparita) sa tak udržiava na dvojtretinovej hladine. Na druhej strane relácia priemernej mzdy na vidieku voči priemernej mzde v NH SR osciluje na úrovni 90 %, tzn. že priemerná mzda na vidieku dosahuje približne 90 % priemeru v NH. To znamená, že väčšie mzdové rozdiely sú medzi mestskými a vidieckymi regiónmi ako medzi vidiekom a priemernou mzdou v NH. Pritom je evidentné, že uvedené mzdové disparity sa v sledovanom období takmer nemenia (Tab. 10).

Vývoj relácií (v %) priemerných miezd na vidieku k priemerným mzdám v mestských regiónoch a priemeru NH (v podnikoch s 20 a viac zamestnancami)

Development of relations (in %) concerning average wages in countryside to average wages in urban regions and to the national economy average (in enterprises with 20 and more employees)

Tab. 10

Obdobie ¹	Relácia priemernej mzdy na vidieku voči priem. mzde v mestských regiónoch v % ²	Relácia priemernej mzdy na vidieku voči priem. mzde v NH SR v % ³
Rok ⁴ 2001	65,6	90,0
Rok 2002	65,4	90,0
Rok 2003	63,8	89,2
Rok 2005	67,9	89,8
Rok 2006	66,5	90,5
Rok 2007	68,0	90,6
Rok 2008	66,7	90,2
Rok 2009	64,9	89,2
Rok 2010	66,7	89,6
Rok 2011	66,0	89,3

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁵

1/ Period, 2/ relation concerning average wage in countryside to average wage in urban areas in %, 3/ relation concerning average wage in countryside to the national economy average wage in %, 4/ year, 5/ Source: SO SR, RIAFE calculations

V celom kontexte trvalého tlaku na zvyšovanie konkurencieschopnosti si však musíme uvedomiť, že dlhodobá politika lacnej pracovnej sily je sociálne a nakoniec i politicky riskantná a neudržateľná, pretože lacná pracovná sila obmedzuje nutnú náhradu živej práce prácou zhmotnenou, negatívne deformuje výrobnú štruktúru a môže viesť k trvalejšiemu technickému zaostávaniu vedúcemu k poklesu konkurenčnej schopnosti. Cenová konkurencia, ktorá je založená len na nízkych mzdách zvyšuje ekonomickú rigiditu, pretože podporuje zaostalú štruktúru výroby. V trhovom prostredí môže stratégia nízkych miezd, ktorá má zachovať ziskovosť stále zastaralejšieho technologického zariadenia, priniesť len dočasnú výhodu. Pri identifikácii skupín populácie ohrozené príjmovou nedostatočnosťou (depriváciou) a tým i zvýšenými sociálnymi transfermi sú najviac ohrození ľudia s nízkym vzdelaním, nezamestnaní, dôchodcovia, ale i pracovníci v poľnohospodárstve (Sirovátka, T. - Kofroň, P. - Trbola, R., 2003). Tento stav vytvára v majoritnej spoločnosti negatívne predstavy o práci v poľnohospodárstve a vytvára i problémy spojené s reprodukciou pracovných síl v tomto odvetví.

Podnikateľské aktivity

Podnikatelia – fyzické osoby

Vo vidieckych regiónoch v roku 2011 podnikalo spolu 341 272 fyzických osôb, čo je v porovnaní s rokom 2001 nárast o 37,3 % (Tab. 11). Na druhej strane dynamika absolútneho nárastu počtu podnikateľov bola v mestských regiónoch nižšia (11,2 %), čo vyplýva z vyššej saturovanosti a tým i nižšej absorpčnej schopnosti týchto regiónov. U mestských regiónov je vidieť, že pri absolútnom náraste podnikateľov sa ich podiel na celkovom počte znížil z 18,1 % v roku 2001 na 15,2 % v roku 2011, tzn. že pri absolútnom raste sa ich podiel na celkovom počte podnikateľov znižuje. Naopak, nárast počtu podnikateľov na vidieku je kontinuálny a ich podiel na celkovom počte podnikateľov v SR sa zvyšuje.

Vo vývoji počtu podnikateľov na jedného obyvateľa v ekonomicky aktívnom veku sa ukázalo, že mestské regióny majú nižšie podiely ako vidiecke. Trend na vidieku však naznačuje výraznejší pokles tohto pomerného ukazovateľa ako v mestských regiónoch a dochádza tak k postupnému zblížovaniu uvedených pomerných hodnôt. V roku 2011 „uživilo“ v mestských regiónoch 5,8 obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku jedného podnikateľa, vo vidieckych regiónoch to bolo 6,9 obyvateľov (Tab. 12). Naznačené zblížovanie uvedeného pomeru je na jednej strane determinované nižším počtom a nižším nárastom obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku v mestských regiónoch a na druhej strane už naznačeným vysokým absolútnym nárastom počtu podnikateľov na vidieku. Pritom zvyšovanie počtu podnikateľov na vidieku má stále značný potenciál rozvoja. Mestské regióny majú priaznivejšie podmienky pre individuálne podnikanie (vyšší podiel pracujúcich, vyššie príjmy, nižšia nezamestnanosť, atď.). Na druhej strane ale hranice v tejto oblasti podnikania sú pre mestské regióny viac obmedzujúce, na vidieku bude v dlhodobejšej perspektíve situácia priaznivejšia.

Právnické osoby

Dynamika rastu právnických osôb je na vidieku nižšia ako v mestských regiónoch (Tab. 13), čo je vysvetliteľné nižšou ekonomickou silou a nižšou infraštruktúrnou vybavenosťou vidieckych oblastí. Podiel právnických osôb v mestských regiónoch z celkového počtu právnických osôb na Slovensku za sledované obdobie sa zvyšuje (v roku 2001 činil 27 %, v roku 2011 už 31 %), na vidieku sa mierne znižuje. V mestských regiónoch je jednoznačne vyššia hustota podnikateľských subjektov (právnických osôb) a dynamika ich rastu oproti vidieckym oblastiam je vyššia. To naznačuje reálne zaostávanie vidieckych regiónov v hustote korporatívnych podnikateľských štruktúr, ale na druhej strane i rozvojový potenciál podnikania vo vidieckych regiónoch. Musíme si však priznať, že značná časť podnikov má sídlo v mestských regiónoch, ale podniká mimo tohto územia, to znamená na vidieku. Preto naznačenú priestorovú alokáciu právnických osôb musíme interpretovať s určitými výhradami.

Vývoj počtu podnikateľov – fyzické osoby**Development of businessmen number (natural persons)****Tab. 11**

Územie ¹	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mestské regióny ²	54 923	54 171	59 890	62 906	63 101	63 573	63 227	62 549	61 053
Vidiecke regióny ³	248 583	275 549	307 204	325 340	336 540	354 648	350 640	347 759	341 272
SR spolu ⁴	303 506	329 720	367 094	388 246	399 641	418 221	413 867	410 308	402 325

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁵

1/ Area, 2/ urban regions, 3/ rural regions, 4/ Slovak Republic in total, 5/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Vývoj počtu podnikateľov (fyzických osôb) na jedného obyvateľa v ekonomicky aktívnom veku**Development of businessmen number (natural persons) per inhabitant in productive age****Tab. 12**

Územie ¹	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mestské regióny ²	6,1	6,8	6,1	5,5	5,5	5,3	5,4	5,4	5,5	5,5	5,8
Vidiecke regióny ³	9,3	9,2	8,4	7,7	7,5	7,1	6,9	6,6	6,7	6,8	6,9
SR spolu ⁴	8,7	8,8	8,0	7,4	7,2	6,8	6,6	6,4	6,5	6,6	6,8

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁵

1/ Area, 2/ urban regions, 3/ rural regions, 4/ Slovak Republic in total, 5/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Vývoj počtu právnických osôb Development of legal persons number

Tab. 13

Územie ¹	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mestské regióny ²	24 998	23 870	26 780	29 680	33 411	37 360	41 019	48 648	52 884	59 965	65 223
Vidiecke regióny ³	68 074	69 490	74 632	84 605	93 366	101 880	108 753	121 312	126 468	137 124	144 864
SR spolu ⁴	93 072	93 360	101 412	114 285	126 777	139 240	149 772	169 960	179 352	197 089	210 087

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁵

1/ Area, 2/ urban regions, 3/ rural regions, 4/ Slovak Republic in total, 5/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Cestovný ruch a ubytovacie zariadenia

Slovensko má výrazný potenciál pre rozvoj cestovného ruchu. Jedným z predpokladov rozvoja pobytového cestovného ruchu je i kapacita ubytovacích zariadení, jej veľkosť, štruktúra. Vývoj počtu lôžok v ubytovacích zariadeniach na 100 obyvateľov (Tab. 14) ukazuje výrazný nárast tohto ukazovateľa v mestských oblastiach a stagnáciu vo vidieckych oblastiach. V rokoch 2001 až 2004 mali vidiecke regióny vyššie hodnoty ako mestské, od roku 2005 dochádza naopak k opačnej tendencii prevahy mestských regiónov. Tento ukazovateľ musíme však svojim spôsobom relativizovať, pretože váha na miestne obyvateľstvo je len pomocným kritériom, pretože miestne obyvateľstvo len veľmi málo využíva miestne ubytovacie zariadenia. Ukazuje však priestorový trend rastu, ktorý je v pomere mesto-vidiek rozhodujúci. Vidiek v tomto pohľade má nižšie nárastové trendy a zaostáva za mestskými oblasťami. Zjednodušene a skratkovite vyjadrené - kongresový cestovný ruch má na Slovensku zatiaľ vyššie rastové trendy ako vidiecky cestovný ruch. Tento trend by mal byť dočasný. V domácom cestovnom ruchu by perspektívne malo dochádzať k presúvaniu finančných prostriedkov z tzv. „výrobných“ a bohatších regiónov do regiónov so zachovaným prírodným potenciálom, čo sekundárne povedie k vyrovnávaniu disparít regiónov a k rastu zamestnanosti v týchto regiónov nielen v cestovnom ruchu, ale aj v nadväzných odvetviach (Marketingová stratégia Slovenskej agentúry pre cestovný ruch 2011–2013).

Vývoj počtu lôžok v ubytovacích zariadeniach na 100 obyvateľov Development of beds in accommodation facilities per 100 inhabitants

Tab. 14

Územie ¹	Počet lôžok v ubytovacích zariadeniach na 100 obyvateľov ²										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mestské regióny ³	2,52	3,06	3,21	3,17	3,41	3,17	3,37	3,40	3,62	3,71	4,30
Vidiecke regióny ⁴	3,28	3,25	3,26	3,32	3,25	2,97	3,35	3,48	3,43	3,34	3,34
SR spolu ⁵	3,19	3,23	3,26	3,30	3,27	2,99	3,36	3,47	3,45	3,38	3,44

Prameň: ŠÚ SR, prepočty VÚEPP⁶

1/ Area, 2/ number of beds in accommodation facilities per 100 inhabitants, 3/ urban regions, 4/ rural regions, 5/ Slovak Republic in total, 6/ Source: SO SR, RIAFE calculations

Záver

Súčasný vývoj na vidieku vzhľadom k poľnohospodárstvu smeruje k potenciálnym komplikáciám reprodukčnej základne pracovných síl pre poľnohospodárstvo, najmä vo väčších vidieckych sídlach, pretože s rastom veľkosti sídla sa zvyšujú atraktívnejšie možnosti zamestnania domáceho obyvateľstva. Ďalšou pretrvávajúcou prekážkou rozvoja je pre niektoré vidiecke lokality zabezpečenie a predovšetkým stabilizácia dostatočne vzdelanej pracovnej sily, ktorá je jedným z predpokladov ekonomického rastu a inovačného rozvoja.

Istou alternatívou pre revitalizáciu vidieka môže byť podľa Zeleného, M. (2012) to, čo nazýva „relokalizáciou“, obnovou lokálnych systémov. Začne to lokálnym poľnohospodárstvom, teda miestnymi potravinami. Ďalšie budú lokálne výrobky a následne vzrastie dôraz i na lokálne služby. Rozvoj ekonomiky bude pokračovať, len sa hospodárstvo akoby preklopí viac z globálnej na lokálnu úroveň. Ide o nahradenie globalizácie relokalizáciou.

Poľnohospodárstvo je spoluzodpovedné za stav a vývoj vidieka a prispieva k oživeniu vidieckej krajiny udržaním populácie na vidieku a tým i zabraňuje depopulácii marginálnych vidieckych oblastí. Napomáha rozvoju kultúrnej krajiny a stabilizácii vidieckeho osídlenia. Budúcnosť vidieka je nutné hľadať vo využití jeho vnútorného potenciálu, ktorý nie je len ekonomický a sociálny, ale aj historický, kultúrny, estetický a environmentálny. Tento koncept si musia osvojiť nielen širšie spoločenské vrstvy obyvateľstva, ale najmä decízna sféra.

Literatúra

- [1] Aktualizácia výpočtu vidieckeho územia SR na obecnej a regionálnej úrovni. Bratislava: VÚEPP, 2011.
- [2] OECD regional typology 2010, OECD, Február 2010. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/35/62/42392595.pdf>>
- [3] Eurostat regional yearbook 2010, chapter 15: A revised urban-rural typology, EUROSTAT, November 2010. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-HA-10-001>. ISBN: 978-92-79-14565
- [4] Eurostat, Labour Force Survey
- [5] KELLER, J.: Nová sociální rizika, Slon, Praha, 2011.
- [6] KLAS, A. ed.: Identifikácia predpokladov a možností prekonávania technologickej a inovačnej medzery SR. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2004.
- [7] Marketingová stratégia Slovenskej agentúry pre cestovný ruch 2011–2013, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR, 2011
- [8] MORVAY, K.: Štruktúrna adaptácia zamestnanosti na recesiu a jej prekonávanie v slovenskej ekonomike. Ekonomický časopis, č. 2/2012 str. 130-145.
- [9] JURČOVÁ, D.: Migračné toky v Slovenskej republike. Infostat, Výskumné demografické centrum, Bratislava, 2010.

- [10] GAJDOŠ, P.: Vývojové zmeny sociálno priestorovej situácie Slovenska, Sociologický ústav SAV, 2010.
- [11] Rural Development in the European Union – report 2009“, Directorate-General for Agriculture and Rural Development.
- [12] Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001, 2011, ŠÚ SR.
- [13] SIROVÁTKA, T. - KOFROŇ, P. – TRBOLA, R.: Domácnosti s nízkymi príjmy a sociální dávky. VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno, 2003.
- [14] Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2011. Bratislava: MPSVR, 2012.
- [15] Správa o stave výskumu a vývoja v Slovenskej republike a jeho porovnanie so zahraničím za roky 2006-2010. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2012.
- [16] Stratégia Európa 2020, dostupné na internete: [http:// ec.europa.eu/europe2020/](http://ec.europa.eu/europe2020/)
- [17] Výberové zisťovanie pracovných síl za 4. štvrt'rok, ŠÚ SR (roky 2001-2011)
- [18] www.upsvar.sk
- [19] www.statistics.sk
- [20] ZELENÝ, M.: Čakajú nás prevratné zmeny. Týždeň, č. 34, 2012, str. 36-37.

Došlo 19. 10. 2012

Kontaktná adresa

PhDr. Stanislav BUCHTA, PhD.

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava, SR

tel. 02/58243 297

e-mail

stanislav.buchta@vuepp.sk
